

В.В. Новіков,
кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету;
Львівський університет бізнесу та права
Я.В. Захарчук,
здобувач,
Личаківський РВВС м. Львова

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті розглядаються деякі питання державного управління сферою інформаційної безпеки та захисту інформаційного суверенітету держави.

Ключові слова: державне управління, інформаційна сфера, інформаційна безпека, захист інформації.

В статье рассматриваются некоторые вопросы государственного управления сферой информационной безопасности и защиты информационного суверенитета государства.

Ключевые слова: государственное управление, информационная сфера, информационная безопасность, защита информации.

This article discusses some issues of statemanagement of information security and protection of information sovereignty.

Key words: public administration, information field, information security, information security.

Постановка проблеми. Особливістю сучасності є перехід від індустріального суспільства до інформаційного, в якому головним ресурсом стає інформація. У зв'язку із цим інформаційна сфера, що являє собою специфічну сферу діяльності суб'єктів суспільного життя, пов'язану зі створенням, зберіганням, поширенням, передачею, обробкою й використанням інформації, є однією з найважливіших складових сучасного суспільства.

Проникаючи у всі сфери діяльності суспільства й держави, інформація набуває конкретних політичних, матеріальних і вартісних виявів. З огляду на посилення ролі інформації на сучасному етапі, правове регулювання суспільних відносин, що виникають в інформаційній сфері, є пріоритетним напрямом процесу нормотворчості в Україні, метою якого є гарантування інформаційної безпеки держави. Фундаментальною основою його здійснення виступають норми права, які покликані врегулювати та впорядкувати відповідні управлінські процеси, забезпечити їх цілеспрямованість, системність, стабільність і збалансованість. У зв'язку із цим удосконалення державного управління інформаційною сферою, підвищення його ефективності безпосередньо залежить від розвитку нормативно-правових засад його здійснення, що зумовлює, серед іншого, необхідність ґрунтовного дослідження їх системи, з'ясування її характерних особливостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на актуальність тематики, пов'язаної з державним управлінням інформаційною сферою, вивченню правових аспектів його здійснення останнім часом було присвячено чимало наукових праць, зокрема таких відомих авторів, як І. Арістова, І. Беляков, Б. Кормич, О. Логінов, О. Сосніна, В. Грубова, Г. Кіссінджер, З. Бжезинський, Л. Браун, Ч. Флавін, Х. Френч. Проте поки що бракує загально-правових досліджень системи нормативного матеріалу, що стосується державного управління інформаційною сферою та захисту інформаційного суверенітету.

Метою статті є вивчення основних напрямів розвитку правового регулювання у сфері інформаційної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Чинні закони та інші нормативно-правові акти містять величезний масив норм, що прямо чи опосередковано регулюють здійснення державного управління інформаційною сферою. Чільне місце серед них належить нормам Конституції України, які встановлюють основні принципи функціонування й розвитку інформаційної сфери, визначають організаційно-правові засади державного управління нею. Так, заслуговує на увагу основоположний конституційний принцип, закріплений у ст. 3 Конституції України, якою передбачено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Це означає, що в процесі здійснення державного управління інформаційною сферою держава повинна ставити для себе за головну мету забезпечення практичної реалізації інформаційних прав і свобод людини, передбачених ст. ст. 31, 32, 34, 57 Конституції України, якими: кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; не допускається збирання, зберігання, використання конфіденційної інформації про особу без її згоди; надається право громадянам знайомитися в органах державної влади, місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе тощо; надається право на свободу слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати,

використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб; право знати свої права і обов'язки, з чого випливає обов'язок держави інформувати населення про прийняті закони та інші нормативно-правові акти (пор.: [5]).

Важливе значення для здійснення державного управління інформаційними процесами в країні мають положення ст. 10 Конституції, яка прямо покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Так само імперативно ст. 17 Основного Закону визначає, що захист інформаційної безпеки України, поряд із захистом її суверенітету й територіальної цілісності, економічної безпеки, є однією з найважливіших функцій держави. Важливою гарантією вільного й плюралістичного розвитку інформаційної сфери в Україні є норма, закріплена в ст. 15 Конституції, якою заборонено цензуру. Дана гарантія конкретизована в ст. 451 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. і означає заборону державні владі вимагати попереднього узгодження інформації, що поширюється засобами масової інформації, забороняти (крім випадків, коли така заборона накладається судом) тиражування й поширення інформації або перешкоджати їм у будь-якій іншій формі.

Конституція України містить і низку спеціальних норм, що стосуються інституційних засад державного управління інформаційною сферою. Це, зокрема, норми, які вказують на особливості формування таких органів державного управління інформаційною сферою, як Державний комітет телебачення і радіомовлення України (п. 12 ст. 85) та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (п. 20 ст. 85, п. 13 ст. 106).

Механізм дії норм Конституції України, як норм найвищої юридичної сили, що стосуються державного управління інформаційною сферою, розвинутий і доповнений у цілій низці законів України, зокрема таких, як закони України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р., «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р., «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р., «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. (в редакції Закону від 12 січня 2006 р.), «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 р., «Про державну статистику» від 17 вересня 1992 р., «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р., та ін. Норми Конституції та законів України як результат первинної форми правового регулювання, що здійснюється законодавцем, визначають основоположні засади функціонування системи державного управління інформаційною сферою і мають визначальне значення для неї.

Утім, найбільший за обсягом масив в ієрархічній структурі нормативного матеріалу з питань державного управління інформаційною сферою міститься в підзаконних нормативно-правових актах, зокрема, у постановах Кабінету Міністрів України, актах міністерств, державних комітетів, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій тощо. Як результат вторинної форми правового регулювання державного управління ці норми спрямовані на забезпечення дієвості конституційних норм та норм законів. Необхідність прийняття таких підзаконних правових актів зумовлена тим, що швидкоплинні зміни в суспільстві потребують оперативного реагування органів виконавчої влади, які діють у межах закону й здійснюють не тільки правозастосування, а й правостановлення. Із цією ж метою чимало норм із питань державного управління інформаційною сферою закріплюється в підзаконних нормативно-правових актах, що приймаються не по лінії органів виконавчої гілки влади, зокрема, в указах Президента України, рішеннях Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та ін.

Захист інформаційного суверенітету держави тісно пов'язаний з поняттям інформаційної безпеки, суть якого полягає в захищеності внутрішньої інформації як такої, тобто в захищеності якості інформації, її надійності, захищеності різних галузей інформації від розголошення, а також захищеності інформаційних ресурсів [2]. З другого боку, інформаційна безпека означає контроль над інформаційними потоками, обмеження використання провокаційної, ворожої суспільству інформації, включаючи контроль над рекламою; захист національного інформаційного простору від зовнішньої інформаційної експансії [7, с. 23].

На основі аналізу досліджень вітчизняних фахівців головні цілі політики інформаційної безпеки України можна сформулювати в такий спосіб: реалізація конституційних прав громадян, суспільства та держави на інформацію; захист інформаційного суверенітету України, зокрема, національного інформаційного ресурсу та систем формування суспільної свідомості; забезпечення державним установам, підприємствам та громадянам інформаційної достатності для прийняття рішень; належна присутність країни у світовому інформаційному просторі [3, с. 131; 4, с. 129]. Слід указати й на такі цілі: зміцнення інформаційної безпеки України за рахунок більш ефективного використання національного потенціалу; підняття рівня й значення вітчизняного інформаційного продукту та технологій національних інформаційних ресурсів; розвиток інформаційної інфраструктури України у відповідності до її національних інтересів на засадах державного суверенітету України [1, с. 123].

В юридичній літературі завданнями забезпечення захисту інформації держави визначено: виявлення, оцінку та прогнозування поведінки джерел загроз інформаційній безпеці шляхом оперативного моніторингу інформаційної обстановки; вироблення, координацію та запровадження єдиної державної політики у сфері інформаційної безпеки; створення та експлуатацію систем її гарантування, розробку, координацію та запровадження єдиної державної політики у галузі міжнародних інформаційних відносин, зокрема в напрямку формування позитивного іміджу держави [4, с. 130].

Головним завданням заходів із забезпечення інформаційної безпеки є мінімізація шкоди від неповноти, несвочасності або недостовірності інформації чи негативного інформаційного впливу, зокрема зумовленого несанкціонованим поширенням інформації [10].

Діяльність держави щодо гарантування інформаційної безпеки містить величезний комплекс заходів, до якого входять: розвиток науково-практичних основ інформаційної безпеки; удосконалення відповідної законодавчої й нормативно-правової бази; створення концепції інформаційної безпеки; спеціальні правові й організаційні заходи, що забезпечують збереження і розвиток інформаційних ресурсів; формування правового статусу суб'єктів системи інформаційної безпеки; розробка законодавчих і нормативних актів, що регулюють порядок ліквідації наслідків загроз інформаційній безпеці; відновлення порушеного права й ресурсів; удосконалення організації, форм і методів запобігання загрозам інформаційній безпеці і нейтралізація останніх; розвиток сучасних методів гарантування інформаційної безпеки [6].

Не можна не погодитися з думкою авторів праці [3], які в загальній системі захисту інформації вирізняють такі напрями: законодавчо-нормативне забезпечення, яке передбачає розробку відповідних законодавчих актів, нагляд за виконанням законодавства з боку правоохоронних органів, судовий захист, організаційно-технічне забезпечення, що розкриває систему заходів, спрямованих на недопущення реалізації загроз безпеці інформаційного ресурсу, страхування інформаційних ризиків, що прийнятне лише для недержавних установ [3, с. 131]. Жоден окремо взятий засіб захисту не в змозі гарантувати безпеку. Надійний захист можливий лише за умови створення механізму комплексного гарантування інформаційної безпеки. Виділяють три основні складові комплексу: нормативно-правові; технічні; організаційні засоби.

Нормативно-правові засоби захисту визначаються законодавчими актами держави, які регламентують правила використання, обробки та передачі інформації обмеженого доступу та встановлюють ступінь відповідальності за порушення цих правил. У ст. 34 Конституції України розглядається право громадян України на інформацію, забезпечення інформаційних процесів (пор.: [8]). Ці положення Конституції мають стати основою розвитку інформаційного законодавства. Невідповідність чинного законодавства України сучасним вимогам інформаційного розвитку є однією з основних проблем щодо захисту інформації, яка за наявності в державі потужного науково-технічного потенціалу може призвести до особливо тяжких наслідків.

Технічні засоби виконують функції загального захисту об'єктів, на яких обробляється інформація, та безпосереднього захисту інформації. Організаційні засоби захисту спираються на нормативно-правову базу та потребують апаратно-програмних засобів. Практика сьогодення свідчить про недооцінювання керівниками різних організацій питань керування в умовах широкого впровадження нових інформаційних технологій [9].

Висновки. До основних сучасних проблем правового регулювання державного управління інформаційною сферою належать, зокрема, такі :

- відсутність у чинному законодавстві механізмів, які належним чином спонукали б органи державної влади реалізовувати програми та проекти інформатизації;
- потреба в адаптації законодавства України, що регулює державне управління в галузі телекомунікацій, телебачення й радіомовлення, здійснення інших форм масової електронної комунікації, до умов конвергентного розвитку цих секторів інформаційної сфери;
- потреба в удосконаленні правових засад застосування економічних методів державного управління ЗМІ в умовах збільшення питомої ваги ЗМІ недержавних форм власності з метою забезпечення соціальної спрямованості в їх інформаційній діяльності;
- потреба створення належних правових передумов здійснення координації оперативних заходів щодо попередження, виявлення, інформаційних операцій, спрямованих проти України, і протидії останнім.

Література:

1. Сосніна О.В. *Інформаційна політика України: проблеми розбудови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://: www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama](http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama).*
2. *Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХП / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.*
3. Бондаренко В.О. *Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми / В.О.Бондаренко, О.В.Литвиненко // Стратегічна панорама. – 1991. – № 1/2. – С. 127–133.*
4. Домарев В.В. *Безпека інформаційних технологій. Методологія створення систем захисту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://domarev.kiev.ua>.*
5. Кормич Б.А. *Правові методи попередження та ліквідації загроз інформаційній безпеці людини / Б.А.Кормич // Митна справа. – 2002. – № 5. – С. 75–83.*
6. *Будущее и информационное право / В.М.Брижко, В.С.Цимбалюк, А.А.Орехов, О.Н.Гальченко / под ред. Р.А.Калужного, М.Я.Швеца. – К. : Интеграл, 2002. – 264 с.*
7. Кузьменко А. М. *Соціально-правові основи інформаційної безпеки : навч. посіб. / Кузьменко А. М., Петрик В. М., Остроухов В. В. / за ред. В. В. Остроухова. – К. : Росава. 2007. – 495 с.*
8. *Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) : підручник / Остроухов В. В., Петрик В. М., Кузьменко А. М. та ін. ; за ред. Є. Д. Скулиша. – К. : КНТ, 2010. – 778 с.*

9. Концепція інформаційної безпеки держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у військовій сфері [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ngo.dn.ua>.
10. Боровський О.О. Безпека національна // Соціологічна енциклопедія / Уклад. В.Г. Городяненко. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

УДК : 075.15

М.В.Комова,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ФАКТІВ І ДОКУМЕНТІВ У ЗМК

У статті розглянуто систему національного інформаційного права України в аспекті правового регулювання відтворення фактів і документів у засобах масових комунікацій.

Ключові слова: право, законодавство, відповідальність, факти, журналістика, ЗМК.

В статье рассмотрена система национального информационного права Украины в аспекте правового регулирования воспроизводства фактов и документов в средствах массовых коммуникаций.

Ключевые слова: право, законодательство, ответственность, факты, журналистика, СМК.

The article examines the national information system of law of Ukraine in terms of regulation reproduction of facts and documents in mass communications.

Key words: law, legislation, liability, facts, journalism, media.

Постановка проблеми. Актуальність теми нашої статті зумовлена, насамперед, тим, що засоби масових комунікацій у сучасному українському суспільстві відіграють роль регулятора демократичних процесів і формування засад громадянського суспільства та впровадження євроінтеграційних цінностей в суспільне буття, інформаційну сферу України. Актуальність дослідження аспектів правового регулювання відтворення фактів і документів у ЗМК зумовлюється також необхідністю забезпечення донесення до користувача інформації достовірних і вивірених фактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики свободи й відповідальності засобів масових комунікацій присвячено цілу низку праць українських науковців. З-поміж останніх публікацій найбільший інтерес становлять праці, авторами яких є Н. Базанов і М. Швець [2], З. Галаджун [3], С. Горевалова [4], В. Різун [5], О. Сапожнікова [6].

Мета статті полягає у вивченні правових аспектів регулювання відтворення фактів і документів у ЗМК України. **Об'єкт дослідження** – законодавчі документи з питань регулювання діяльності українських засобів масових комунікацій. **Предметом дослідження** виступає специфіка правового регулювання відтворення фактів і документів у ЗМК України.

Виклад основного матеріалу. Система національного інформаційного права України, що дає можливість реалізувати право людини на свободу думки й слова, охоплює понад 250 законів, 290 постанов Верховної Ради України, 200 розпоряджень Кабінету Міністрів України, 1100 нормативних актів міністерств, державних комітетів і відомств (пор.: [2]).

Статус ЗМІ, правові засади та форми діяльності мас-медіа в Україні базуються на положеннях Конституції, а також на цілій системі базових законодавчих актів, серед яких Закони України: «Про інформацію» (1992 р.), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992 р.), «Про власність» (1992 р.), «Про телебачення і радіомовлення» (1993 р.), «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі і гідності та ділової репутації громадян і організацій» (1993 р.), «Про інформаційні агентства» (1995 р.), «Про рекламу» (1997 р.), «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (1998 р.), «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (1998 р.). У цих законодавчих актах задекларовано право громадян на інформацію загалом, визначено режими доступу до інформації, встановлено статус засобів масової інформації, закладено засади захисту інтелектуальної власності.

Процеси як суспільного, так і науково-технічного характеру – глобалізація, демократизація, інформатизація – зумовили необхідність законодавчого врегулювання питань щодо відкритості діяльності політичної влади держави, прав людини на інформацію, захисту персоналізованих даних, пріоритетів для